

dombra vonulnak, ahol a 11 és 15 órai váltást ágyúszó jelezi. Ezt követően körüljárják az őrhelyeket, ahol kettesével átveszik a szolgálatot. A szolgálatellátáshoz 14 fő közlegény (6-6 fő ór, 1 felvezető és 1 fő dobos) szükséges. Ennek megfelelően 14 és 2 tartalék ruházat készült (dolmány, süveg, ing nadrág, öv, csizma), fegyverzet (lándzsa, tisztí szablya és buzogány, rákfarkas sisak) és kiegészítővel (övek, tisztí kacagány, dob, szij) együtt. Az ágyúk elsütéséhez pirotechnikust alkalmaznak.

A múzeumpedagógia szempontjából a 2003-as év legjelentősebb beruházása a Balassi-terem felújítása volt. A terem burkolata, világítása és bútorzata és látványterv alapján rusztikus képet kapott. Nagyszámú műtárgymásolat készült, például fegyverek és kiegészítők: íjak, kardok, puskák, löporszaruk, golyóöntők, tegezkek; viseletek: női-férfi, török-magyar stb. A terem felszereltségére építve 14 múzeumpedagógiai foglalkozást állítottak össze, melyek az interneten és egy szóróanyagban is megjelentek. Külön témákban készültek foglalkozások a középiskolások, felső tagozatosok, valamint az alsóok számára.

A Dobó István Vármúzeum rendezvényei, kiállításai nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a történelmi környezetre és a múzeumban őrzött tárgyakra támaszkodva segítsék a szűkebb és tágabb környezetben élők érdeklődésének a felkeltését és fenntartását a helytörténet iránt. A végvári harcok kora iskolai tananyag, Gárdonyi Géza Egri csillagok regénye pedig kötelező olvasmány. Ezek kapcsán jelentős a vármúzeumra irányuló figyelem, mely előnyt jelent a helytörténet más időszakainak, eseményeinek a megismertetésében is. A tudományos-ismeretterjesztő tevékenységben egyre többet segít – széles kínálatával és színes eszköztárával – a múzeumi közművelődés.

Veres Gábor

Az egri népviselet

A 2005-ben megjelent *Heves megye népművészete* című kötet a megye színes népviseletei között az egri viseletet is részletesen bemutatja.¹ 2007-ben az egri hóstyák történetét, életét feldolgozó kiadvány az egri viselet alakulását, jellemzőit foglalja össze.² Ezek alapján állítottam össze a színes egri viselet néhány különlegességét, érdekes elemét bemutató írást.

Az egri viselet a XIX. században „az ország egyik legdíszesebb, de parasztos jellegű viselete volt”, erről több metszet és leírás is tanúskodik. *Medve Imre* 1845-ben megjelent színezett rajza menyasszonyt és vőlegényt ábrázol, ezt követi az Egri Ivót megörökítő színezett metszet 1846-ban, melyhez *Sávoly Lajos* írt ismertetőt. A legrészletesebb viseletleírás *Mártonffy Károly* tollából származik 1854-ből, melyet szintén kitűnő metszet egészít ki. A mellékelt képen két pár és egy kislány van viseletben. Ezüstgombos posztóruhában a legjobb módú egri kapások egyike, Lebujs Kovács látható. „A közlakosság, vagyis az úgynevezett kapások, s ez a szó saját képi értelmében az egri nép [...] ősi szokásaihoz a mai napig leghívebb maradt, s az ő magyar köznép festészeti szépségű viseletének példányául szolgálhat.” A módos gazdán csizma, zsinórral díszített magyar nadrág, mellény, dolmány és félvállra vetve prémmel szegélyezett mente, mindegyik ruhadarab súlyos ezüstgombokkal megrakva, ezüst mentekötő lánccal. Az egész viseletegyüttes egyedülálló a maga korában. A magyar férfiviseletben két rövid posztóujjast különböztetünk meg: a *dolmányt* és a *mentét*. A nemesi és huszáros díszruhánál szokás volt egyszerre viselni a kettőt, mégpedig a dolmányt felöltve, a mentét pedig a felöltött dolmány felett vállra vetve, panyókásan. A népnél a posztó ruha ilyen teljes formájában igen ritka lehetett, mert nem telt mindkettőre. Egyetlen ábrázolást ismerünk, ahol a dolmány fölött láthatjuk a mentét, sőt a dolmány alatt mellény is van, s ez az egri 1854-ből való ábrázolás.

„Általános viselet [...] a legénységnél a sarkantyús csizma és a cifra szür vagy bunda, mely leginkább veres színű selyembojttal és posztóvirágokkal van fölösen kihányva”. Cifraszűr az 1854-es metszet előtt az Egri Ivót megörökítő képen is megjelenik, 1846-ban, s az a legkorábbi cifraszűr-ábrázolások közé tartozik. Az egri szürszabók az Eger környéki falvakban, sőt a Tisza vidékén is árulták a szüröket. Egerben az 1870-es években a cifraszűrnek egy sajátos, minden vidéktől eltérő típusa divatozott, a teljesen telehimzett szür. Flittert, gyöngyöt, apró tükröket is tettek rá. Ez volt az országban a legcif-

¹ Cs. Schwalm Edit: Viselet. In: Petercsák Tivadar és Veres Gábor (szerk.): *Heves megye népművészete*. Eger, 2005. 371–466.

² Cs. Schwalm Edit: Népviselet. In: Guszmánné Nagy Ágnes, Miskolczi László, Petercsák Tivadar (szerk.): *Az egri hóstyák*. Eger, 2007. 71–93.

Egri népviselet, 1854. (Metszet, Mártonffy Károly)

legény, aki nyáron két arató munkára szegődött és mindkét helyről egész részt hozott, két darutollat tűzhetett fel, mert a „letelső” (legelső) legénynek számított.

A mellény, *lajbi* viseletben is volt néhány egri jellegzetesség. A posztómellények után a XIX. század második felétől színes virágos selyem és bársony, „nyallott bársony” mellények jöttek divatba. Egyik típusát olyan szűkre szabták, hogy csak az alsó gombot lehetett begombolni. A másik típus végig gombos, melynek elején gomblyukor volt. A gombokat keskeny vászon vagy posztóanyagra erősítették, és ezt gombolták be a lajbi gomblyukorába. Így a gombokat több lajbihoz is lehetett használni.

A női viselet jellegzetes karakterét a sok, erősen keményített alsószoknya adja. A XIX. század közepén ezt olvashatjuk: „Egerben [...] a pór hölgyek igen vastagon öltöznek, a szoknyáknak egész légiója szorong rajtuk. [...] Az egri kapásnők viseletét a hat-nyolc sötét tiz rövid szoknya annyira vastagga teszi, [...] hogy gyakran majdnem úgy néznek ki, mintha ballet-tánczosnók volnának.” A bőjű, slingelt ingváll ujját bordó, kék vagy rózsaszín selyemszalaggal kötötték át, a szoknya és a vállkendő színével harmonikusan. Télen posztóujjast, *réklit* viseltek, amit a XIX. század közepén még sajátos körgallérral láttak el. Alá vállkendőt kötöttek, melynek sarka a szoknyán szétterült. Az újmenyecskek az első világ-

Fiatal pár, XIX. század vége, Eger. (Akvarell és tus, Horváth Jenő)

háborúig arany- vagy ezüstcsipkéből készült, vászonnal bélelt puha főkötőt viseltek, amit hátul madzaggal húztak össze a kívánt bőségre. A fejletlen, magasan felálló szalagbodor díszítette, két oldalát csillogó brosstűk ékesítették, tarkótól csokorra kötött, rózsás selyemszalag csüngött. Az egri nők lábán a XIX. század közepén „a veres s magas sarkú csizma már messziről piroslík”, és a század végére a fekete, keményszárú, majd puhaszárú, „harmonikás” lett a divat. 1890 körül hagyták el és cserélték le a *cugoscipe* viseletével. Bőrből vagy vastag szövettől, ún. *ebelasztin*ből készült, féllábszárig ért, fűző helyett gumirozott betétrészekkel bővült. Sarka félmagas, patkóval ellátva, hogy járásuk kopogós legyen. Fontos volt az is, hogy a cipő minden lépésnél nyikorogjon. Ezt azzal érték el a cipészek, hogy a talp összedolgozásánál két fényes bőrt fordítottak fényével egymáshoz. A cúgos cipőhöz igen élénk színű, rózsaszín, tündöszín vagy világoskék csíkos harisnyát vettek fel.

Az ünnepi viseletet, a sok szoknyát egyenes, délceg tartással kellett viselni. Fontos követelmény volt a szoknya szép, ütemes ringása járás közben. Már a kislányok megtanulták a szoknyájukat „riszálni”: „*úgy lóbázik a farkuk, azt gondolná az ember, hogy elszáll!*” A dologtalan, sokat parádézó lányra mondták: „*bár csak úgy tudnál szitálni, mint a farod riszálni!*”

Az ünnepi viseletet, a sok szoknyát egyenes, délceg tartással kellett viselni. Fontos követelmény volt a szoknya szép, ütemes ringása járás közben. Már a kislányok megtanulták a szoknyájukat „riszálni”: „*úgy lóbázik a farkuk, azt gondolná az ember, hogy elszáll!*” A dologtalan, sokat parádézó lányra mondták: „*bár csak úgy tudnál szitálni, mint a farod riszálni!*”

Asszony, hátán puttony. Eger, 1910-es évek

A hétköznapi viselet egyszerűbb volt. A réklit és a mellénnyel hordott ingvállat a *blúzok* váltották fel. Az első világháború után jöttek divatba az *öves blúzok*. Az Egerben hordott blúzoknak sajátos a szabása. Elég bő, a vállakon húzott, bőségét a derék fölött 5–8 cm-rel sűrű ráncokba szedték és egy keskeny övet varrtak rá. Szoknyára kikötve viselték, a kötény szorította le. Az öv és a kötény széle között kissé kihúzták, *megbuggyantották*. A blúzra kisméretű vállkendőt kötöttek. Az egri asszonyok jellegzetes formájú fejviselete a *tok*. Tulajdonképpen két részből áll. Alapja a *kistok* vagy pecek, keménypapírból készült, vázsonnal bevonva. Az újságpapírral bélelt, tarkó felé elkeskenyedő, csónak formájú *tokkendőt* a viselője fején hajtogatták, ennek végébe helyezték a kistokot. A fiatalasszonyok egy-két évig kendő nélkül is viselheték a tokot, majd fejkendőt kötöttek rá. A *tok* alá az asszonyok *dupétra* fésülték a hajukat. Az egész hajukat előre fésülték, majd középen kettéválasztva kb. 3 méter hosszú madzagra befelé sodorva felcsavarták, a fejen kétszer-háromszor körülvezetve, hátul csokorra kötötték. A *tok* feltétele után a haját kétoldalt erősen kihúzták a homlokukra.

Az egri asszonyok elmaradhatatlan „viselete” volt a *putton* (puttony). Teherhordásra nagyobb, *vékás putton*, piacra szűk fenekű *menyecske-putton*t használtak. Ez utóbbit akkor is magukkal vitték, ha nem volt benne semmi, mert az egriek mondása szerint: „*putton nélkül az asszony hétköznapi nem volt felöltözve*.” Derékukra, hogy a szoknyát megkíméljék a puttony abroncsának koptatásától, *far-ruhát* kötöttek: kb. 20x25 cm-es, több rétegű anyagból készült, vékony anyaggal beborított párnácska, felső végén madzaggal.

Az *egri viselet* hosszú-hosszú évtizedek alatt alakult, formálódott közös ízlés szerint. A környező falvak viseletéhez hasonlítva a női öltözet visszafogottabb, nem szerették a zsúfolt díszítést. A *kivetkőzés*, a népviselet elhagyása az ország más tájaihoz hasonlóan ment végbe. A férfiak viselete az első világháború után teljesen átalakult, azonban a nők között még csak szórányosan találunk olyanokat, akik a szűk városi ruhát felvették. A nők viseletükben sokkal konzervatívabbak, viseletük az 1950-es évekig lassan, fokozatosan alakult át. A fiatalasszonyok az aranycsipkét az első világháború után kezdik elhagyni, fokozatosan csökken a keményített alszoknyák száma, eltűnik a blúzhoz viselt vállkendő. Eleinte megszólták, aki *kivetkőzött*: „*parasztinak olyan volt, mint egy királynő, most meg csak egy csutak!*”

A jellegzetes egri tokot és a derék fölött tenyérvivel megkötött öves blúzt az idősebbek még az 1960-as években is felvették, hasonlóan a bekecsét és a beliner kendőt. A valaha oly díszes egri viseletnek utolsó, egyszerű darabjait az 1970-es években még láthattuk egy-egy idős asszonyon.

Cs. Schwalm Edit